

POSTANOWIENIE

Dnia 16 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

Protokolant Anna Matura

w sprawie z odwołania E. N.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w G.

o zasiłek chorobowy,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 16 czerwca 2016 r.,

zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w G.

z dnia 12 kwietnia 2016 r.,

Czy potrącenie na podstawie art. 66 ust. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa Dz.U. z 2014 poz. 159 ze zm. ma moc wsteczną (z chwilą nieustalenia prawa do świadczenia w terminie 30 dni od daty złożenia dokumentów niezbędnych do ustalenia uprawnień do zasiłku)?

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 12 kwietnia 2016 r. Sąd Okręgowy w G., na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości: czy potrącenie na podstawie art. 66 ust. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z

ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 159 ze zm., dalej jako ustawa zasiłkowa) ma moc wsteczną (z chwilą nieustalenia prawa do świadczenia w terminie 30 dni od daty złożenia dokumentów niezbędnych do ustalenia uprawnień do zasiłku).

Zagadnienie prawne wyłoniło się na tle następującego stanu faktycznego. Decyzją z dnia 20 października 2008 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w G. zobowiązał ubezpieczonego E. N. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń w postaci zasiłku chorobowego i świadczenia rehabilitacyjnego w kwocie 20.068,90 zł. Ubezpieczony w latach 2010-2011 wystąpił do organu rentowego o przyznanie prawa do zasiłku chorobowego z funduszu wypadkowego w związku ze zdarzeniem, któremu uległ w dniu 7 września 2010 r. oraz zasiłku chorobowego z funduszu chorobowego za okresy niezdolności do pracy od 1 grudnia 2010 r. do 11 stycznia 2011 r., od 12 do 25 stycznia 2011 r., od 1 do 22 lutego 2011 r. oraz od 23 lutego do 8 marca 2011 r. Organ rentowy decyzjami z dnia 5 stycznia, 9 lutego, 28 marca i 15 kwietnia 2011 r. odmówił mu prawa do tych świadczeń. Na skutek odwołań ubezpieczonego, Sąd Rejonowy w G. wyrokiem z dnia 18 października 2012 r., IV U .../11 przyznał mu prawo do zasiłku chorobowego w wysokości 100% z funduszu wypadkowego za wskazane wyżej okresy. Wykonując to orzeczenie, organ rentowy nie wypłacił ubezpieczonemu przedmiotowych zasiłków w łącznej kwocie 6.764,94 zł, gdyż zaliczył tę należność na poczet świadczeń uznanych za nienależnie pobrane na mocy decyzji z dnia 20 października 2008 r. W dniu 26 czerwca 2013 r. ubezpieczony złożył w organie rentowym wniosek o przyznanie prawa do odsetek ustawowych z uwagi na nieustalenie w terminie prawa do świadczeń. Decyzją z dnia 5 lipca 2013 r. organ rentowy odmówił mu prawa do odsetek ustawowych, powołując się na potrącenie z mocą wsteczną zasiłków chorobowych z funduszu wypadkowego za okres od 1 grudnia 2010 r. do 8 marca 2011 r. Odwołanie ubezpieczonego od tej decyzji zostało oddalone wyrokiem Sądu Rejonowego w G. z dnia 14 października 2015 r.

Rozpoznając apelację ubezpieczonego od powyższego wyroku Sąd drugiej instancji powziął wątpliwość sformułowaną w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym.

Odwołując się do treści art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej (zgodnie z którym jeżeli świadczenie zostało pobrane nienależnie z winy ubezpieczonego lub wskutek okoliczności, o których mowa w art. 15-17 i art. 59 ust. 6 i 7 tej ustawy, wypłacone kwoty podlegają potrąceniu z należnych ubezpieczonemu zasiłków bieżących oraz z innych świadczeń z ubezpieczeń społecznych lub ściągnięciu w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji), Sąd Okręgowy podniósł, że zasiłki chorobowe z funduszu wypadkowego za okres od 1 grudnia 2010 r. do 8 marca 2011 r., do których prawo ubezpieczonego zostało ustalone na mocy wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 18 października 2012 r., nie są zasiłkami bieżącymi, jednak mogą zostać uznane za inne niż bieżący zasiłek świadczenie z ubezpieczenia społecznego. Daje to podstawę do stwierdzenia, że organ rentowy na podstawie art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej miał prawo do dokonania potrącenia należności z tytułu zasiłków chorobowych z funduszu wypadkowego za okres od 1 grudnia 2010 r. do 8 marca 2011 r. w kwocie 6.764,94 zł z nienależnie pobranym świadczeniem w postaci zasiłku chorobowego i świadczenia rehabilitacyjnego. Powołany przepis nie reguluje jednak konsekwencji takiego potrącenia, w szczególności jego wpływu na ustalenie prawa do odsetek przysługujących na podstawie art. 64 ust. 2 ustawy zasiłkowej w związku z art. 85 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 121 ze zm., dalej jako ustawa systemowa).

Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 64 ust. 2 ustawy zasiłkowej, jeżeli płatnik składek nie wypłacił zasiłku w terminie, o którym mowa w ust. 1, jest on obowiązany do wypłaty odsetek od tego zasiłku w wysokości i na zasadach określonych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych. Z kolei w myśl art. 85 ust. 1 ustawy systemowej, jeżeli Zakład - w terminach przewidzianych w przepisach określających zasady przyznawania i wypłacania świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń społecznych lub świadczeń zleconych do wypłaty na mocy odrębnych przepisów albo umów międzynarodowych - nie ustalił prawa do świadczenia lub nie wypłacił tego świadczenia, jest obowiązany do wypłaty odsetek od tego świadczenia w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie określonych przepisami prawa cywilnego. Nie dotyczy to przypadku, gdy opóźnienie w przyznaniu lub wypłaceniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które

Zakład nie ponosi odpowiedzialności. Sąd drugiej instancji stwierdził, że gdyby przyjąć cywilnoprawne rozumienie skutków potrącenia oparte na treści art. 499 k.c., zgodnie z którym oświadczenie o potrąceniu ma moc wsteczną od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe, wówczas prawo do odsetek nigdy by nie powstało. Jak bowiem wyjaśnia się w doktrynie, dzięki retroaktywności oświadczenie o potrąceniu powoduje nie tylko umorzenie wzajemnych wierzytelności, ale także eliminuje następstwa upływu czasu, przede wszystkim skutki opóźnienia lub zwłoki stron w wykonaniu zobowiązania, powstałych w okresie od zaistnienia stanu potrącalności do chwili, gdy zainteresowany zechciał skorzystać z prawa potrącenia. Dotyczy to w szczególności obowiązku zapłaty odsetek za opóźnienie, odszkodowania czy kary umownej z powodu nieterminowego wykonania zobowiązania. Rozwiązanie to wywodzi się z konstrukcji potrącenia wywołującego skutki *ipso iure* z chwilą powstania przesłanek potrącenia. Przyjęcie retroakcji na gruncie potrącenia wymagającego złożenia oświadczenia woli uzasadnia się tym, że odpowiada to przeciętnemu wyobrażeniu stron o skutkach potrącenia, a także korzyściami, jakie przynosi ono stronom potrącenia (tak M. Pyziak-Szafnicka, Potrącenie w prawie cywilnym, s. 220 i nast.; też (w:) System prawa prywatnego, t. 6, s. 1149; Z. Radwański, A. Olejniczak, Zobowiązania, 2009, s. 353). Jednocześnie na gruncie prawa cywilnego podkreśla się, że warunkiem potrącenia nie jest stwierdzenie wymagalności roszczenia tytułem sądowym, a jedynie możliwość jego dochodzenia przed sądem (np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 31 maja 2006 r., I ACa 1390/05, LEX nr 278407).

Przenosząc to na grunt ubezpieczeń społecznych Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 64 ust. 1 ustawy zasiłkowej, płatnicy składek, o których mowa w art. 61 ust. 1 pkt 1, wypłacają zasiłki w terminach przyjętych dla wypłaty wynagrodzeń lub dochodów, a Zakład Ubezpieczeń Społecznych bieżąco po stwierdzeniu uprawnień. Zasiłki te wypłaca się nie później jednak niż w ciągu 30 dni od daty złożenia dokumentów niezbędnych do stwierdzenia uprawnień do zasiłków. Tym samym należałoby uznać, że stan potrącenia zachodzi po upływie 30 dni od dnia złożenia dokumentów niezbędnych do stwierdzenia uprawnień do zasiłków i od tego dnia świadczenie ulega potrąceniu, zatem ubezpieczonemu nie przysługiwałoby prawo do odsetek.

Sąd odwoławczy zauważył jednak, że na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych brak jest przepisu, który odsyłałby do regulacji prawa cywilnego albo wskazywał na moc wsteczną potrącenia. Uregulowań takich nie przewiduje ani ustawa zasiłkowa, ani ustawa systemowa. W wyroku z dnia 21 października 2008 r., II UK 71/08 (OSNP 2010 nr 7-8, poz. 104) Sąd Najwyższy stwierdził, że przepisy lub instytucje prawa cywilnego mogą być stosowane na gruncie ubezpieczeń społecznych tylko na podstawie wyraźnego przepisu prawa ubezpieczeń społecznych. Autonomiczność i odrębność przepisów prawa ubezpieczeń społecznych wobec przepisów prawa cywilnego sprawia, iż na gruncie stosunków ubezpieczenia społecznego dopuszcza się tylko na zasadzie wyjątku stosowanie wskazanych *expressis verbis* regulacji cywilistycznych. W konsekwencji twierdzenie, że dokonane w oparciu art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej potrącenie ma moc wsteczną nie znajduje podstaw prawnych. W rezultacie Sąd odwoławczy opowiedział się za koncepcją, że - wobec braku odmiennych regulacji - umorzenie należności następuje z chwilą potrącenia. Ubezpieczonemu należałyby się zatem odsetki (przy wykazaniu odpowiedzialności organu rentowego) za okres od dnia, w którym organ rentowy powinien ustalić jego prawo do zasiłków chorobowych do dnia dokonania potrącenia należnych zasiłków chorobowych ze świadczeniami nienależnie pobranymi.

W konkluzji Sąd Okręgowy stwierdził, że „rozstrzygnięcie niniejszego zagadnienia prawnego ma znaczenie dla rozpoznawanej przez sąd odwoławczy sprawy, bowiem od przyjęcia jednego z poglądów zaprezentowanych powyżej zależy przyznanie bądź odmowa prawa do odsetek”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W myśl art. 390 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, odraczając rozpoznanie sprawy. Przed dokonaniem oceny przedstawionego zagadnienia prawnego Sąd Najwyższy zobowiązany jest zatem zbadać wystąpienie przesłanek uzasadniających zastosowanie tego przepisu przez sąd drugiej instancji.

W judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że przedmiotem zagadnienia prawnego przedstawionego do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 k.p.c. musi być wyraźna i poważna wątpliwość co do określonej normy lub zespołu norm prawnych, niepoddających się jednoznacznej wykładni, a niezbędnych do rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy. Z kolei przedstawienie wątpliwości powinno przybrać formę własnych, samodzielnych rozważań sądu przedstawiającego zagadnienie, z zaprezentowaniem argumentacji mogącej prowadzić do rozbieżnych ocen prawnych. O zasadności wystąpienia z pytaniem prawnym decyduje zatem to, czy sąd drugiej instancji ma rzeczywiście wątpliwości co do sposobu rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia i czy są to wątpliwości poważne oraz to, czy ma ono związek z rozpoznawaną sprawą. Przedstawienie zagadnienia prawnego jest niedopuszczalne, gdy sądowi odwoławczemu w istocie nie chodzi o jego wyjaśnienie, lecz o nadanie legitymacji zaprezentowanemu pogładowi, a więc jego potwierdzenie przez Sąd Najwyższy. Rolą Sądu Najwyższego w postępowaniu wymagającym zastosowania art. 390 § 1 k.p.c. nie jest bowiem udzielanie jedynie wsparcia i potwierdzenia dla stanowiska prawnego zaaprobowanego przez sąd drugiej instancji ani rozwiązywanie zwykłych wątpliwości tego sądu. W rezultacie Sąd Najwyższy nie może podjąć uchwały, gdy przedstawione zagadnienie sprowadza się w istocie do pytania o możliwy sposób rozstrzygnięcia sprawy (por. postanowienia z dnia 3 marca 2011 r., II UZP 8/10, LEX nr 861473 oraz z dnia 18 czerwca 2015 r., III CZP 30/15, LEX nr 1747847 i szeroko w nich powołane wcześniejsze orzecznictwo).

Sformułowana przez Sąd odwoławczy wątpliwość sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przewidziane w art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej potrącenie przez organ rentowy świadczeń nienależnie pobranych przez ubezpieczonego wywołuje skutki znane instytucji potrącenia obowiązującej na gruncie prawa cywilnego, a wynikające z art. 499 k.c. Jednocześnie Sąd drugiej instancji - z powołaniem się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2008 r., II UK 71/08 - możliwość taką wyklucza z uwagi na brak podstaw prawnych oraz nie prezentuje jakiegokolwiek argumentacji pozwalającej na inne rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia niż przez niego aprobowane, co przesądza o braku podstaw do udzielenia odpowiedzi.

Stanowisko, że przepisy prawa cywilnego mogą być wprost stosowane w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyłącznie w wypadku wyraźnego odesłania do nich przez normę prawa ubezpieczeń społecznych jest utrwalone w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów tego Sądu z dnia 21 kwietnia 2010 r., II UZP 1/10, OSNP 2010 nr 21-22, poz. 267 i szeroko przytoczone tam judykaty). Podkreśla się w nim, że sprawy z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych są sprawami cywilnymi jedynie w znaczeniu formalnym (art. 1 k.p.c.), wywodzą się ze stosunku o charakterze administracyjnym i z tego względu w postępowaniu przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych rozpoznawane są w trybie i na zasadach określonych przepisami prawa ubezpieczeń społecznych, a w dalszej kolejności Kodeksu postępowania administracyjnego. Przepisy prawa ubezpieczeń społecznych nie zawierają również odpowiednika art. 300 k.p., zezwalającego na odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego do stosunków pracy w sprawach nieuregulowanych przepisami prawa pracy wówczas, gdy nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy. Regulacja ta ma charakter szczególny i nie może być stosowana w drodze analogii do stosunków ubezpieczeniowych, które - w odróżnieniu od stosunków pracy - nie są regulowane przepisami prawa prywatnego.

Należy również zauważyć, że Sąd drugiej instancji nie wykazał, czy rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego jest konieczne do rozpoznania wniesionego środka odwoławczego, a więc czy wykazana została w sprawie odpowiedzialność organu rentowego za nieterminowe ustalenie prawa do należnych ubezpieczonemu zasiłków chorobowych w rozumieniu art. 85 ust. 1 ustawy systemowej. Błędy organu rentowego, za które ponosi on odpowiedzialność dzielą się bowiem na błędy w wykładni lub niewłaściwym zastosowaniu prawa oraz błędy w ustaleniach faktycznych, będące skutkiem naruszenia przepisów proceduralnych. Jeżeli zmiana decyzji w postępowaniu przed sądem była uzasadniona co do takich okoliczności, które nie były i nie mogły być znane organowi rentowemu, to nie ma podstaw do uznania, że opóźnienie w ustaleniu prawa do świadczenia lub dokonaniu jego wypłaty jest następstwem okoliczności, za które organ ten ponosi odpowiedzialność. Inaczej rzecz ujmując, nie przysługują odsetki od świadczeń, do których prawo nie zostało ustalone w terminie, jeżeli spór

został rozstrzygnięty wyrokiem sądu na podstawie ustaleń faktycznych poczynionych w tym postępowaniu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2012 r., III UK 110/11, LEX nr 1227452 oraz z dnia 14 października 2014 r., II UK 40/14, OSNP 2016 nr 4, poz. 51 i powołane w nich wcześniejsze orzecznictwo).

Z powyższych względów Sąd Najwyższy postanowił odmówić podjęcia uchwały rozstrzygającej przedstawione zagadnienie prawne.

eb